

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ, ОСОБЛИВОСТІ ТА ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ТА ВІДТВОРЕННЯ РОДЮЧОСТІ ҐРУНТІВ

Гуторов О. І., д. е. н., професор, Гуторова О. О., к. е. н, доцент
Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва

Одним з основних завдань подальшого розвитку будь-якої держави на сучасному етапі є створення умов для підтримки та покращення продовольчої безпеки. В цьому контексті загальнодержавного значення набуває проблема охорони та відновлення родючості ґрунтів, якими так багата Україна і які, водночас, так неефективно використовуються протягом останніх десятиліть. В умовах становлення ринку сільськогосподарських земель в Україні ще більше загострюється актуальність питань загальнодержавного управління у сфері використання земельних ресурсів, які розв'язання яких нині забезпечується системою охорони родючості ґрунтів. Розвиток цієї системи, як і будь-якого економічного суб'єкта, потребує, насамперед, відповідного інвестиційного забезпечення.

Інвестиції є одним з визначальних факторів розвитку установ системи охорони родючості ґрунтів. В даному аспекті вони являють собою пов'язане з факторами часу та ризику вкладення капіталу на розвиток виробничих ресурсів (матеріально-технічної бази) та продуктивності праці установ, що забезпечують проведення заходів з охорони родючості ґрунтів. Характерними ознаками інвестицій є: наслідок (мета) у вигляді економічного або іншого ефекту; тривалість у часі; ризиковість.

Безпосереднім об'єктом інвестицій в цілому розглядається земля та родючість ґрунту. Але практично об'єктом інвестицій в системі охорони родючості ґрунтів має бути певний фактор, від якого залежить родючість ґрунту (наприклад, проект, спрямований на удобрення ґрунту).

В системі охорони родючості ґрунтів переважають реальні інвестиції. Основні об'єкти цієї системи належать до державної власності, їх відтворення фінансується за рахунок коштів бюджету, а саме загального та спеціального фондів. Інвестиції в систему охорони родючості ґрунтів можуть спрямовуватися як на матеріальні об'єкти (витрати на хімічні реактиви, прилади та обладнання тощо), так і на нематеріальні об'єкти (розробка інформаційних баз даних, комп'ютерних програм тощо).

Під інвестиційним забезпеченням системи охорони родючості ґрунтів слід розглядати сукупність законодавчих, нормативних, інформаційних, інноваційних, інституційних, кадрових, науково-проектних, технічних, агрохімічних, фінансових та інших засад і заходів, що забезпечують просте і розширене відтворення матеріально-технічної бази і кадрового потенціалу державних установ цієї сфери.

Інвестиційна діяльність характеризується різноманітністю залежно від сфери інвестування, суб'єктів та об'єктів вкладення інвестицій тощо. Наслідки здійснення інвестицій можна виразити як в абсолютних показниках ефекту, так і у відносних показниках економічної, екологічної та соціальної ефективності.

В процесі аналізу ефективності окремих інвестиційних проектів у системі охорони родючості ґрунтів доцільно застосовувати показники, що базуються на методах дисконтування доходів та витрат. Серед таких показників основними є чистий приведений дохід, внутрішню норму дохідності, термін окупності та індекс рентабельності.

При реалізації державних інвестиційних програм на відтворення та покращення родючості ґрунтів бюджетними організаціями доцільно використовувати ефективні програми. Ці інвестиції для безпосереднього інвестора (здебільшого державних проектно-технологічних центрів охорони родючості ґрунтів) є безприбутковими. Ефект при цьому визначається натуральними показниками екологічної ефективності інвестицій. У проектах з відновлення родючості ґрунтів ефект виявляється в тому, що добавлена (за рахунок інвестицій) родючість ґрунту рівна родючості, витраченій в процесі господарської діяльності.

Ефективність інвестицій в неприбуткових державних установах системи охорони родючості ґрунтів слід визначати на основі системи загальних, основних і додаткових показників:

- загальний: коефіцієнт ефективності інвестицій;
- основні: коефіцієнт ефективності інвестицій в основні засоби; коефіцієнт ефективності інвестицій у приріст оборотного капіталу; коефіцієнт ефективності валових інвестицій у людський капітал;

- додаткові: зміна рівня капіталовіддачі (основних засобів); зміна віддачі від оборотних активів; зміна загальної капіталовіддачі (основного і оборотного капіталу); зміна продуктивності праці; зміна собівартості паспортизації одиниці площі, тобто зміна вартості витрат на 1 га площі.

Систему показників ефективності вкладень слід застосовувати на основі таких позитивних показників, як приріст доходу, обсягів робіт тощо. Але, як і для діяльності всіх підприємств, основними факторами виробництва в установах системи охорони родючості ґрунтів є капітал, що складається з основного, оборотного і людського. Тому ефективність інвестицій за різними факторами виробництва може оцінюватися окремо. При цьому показником ефективності буде відношення отриманих доходів до обсягу інвестицій (валових або чистих) в той чи інший фактор виробництва.

Перспективи інвестиційного розвитку системи охорони родючості ґрунтів тісно пов'язані з факторами інвестиційного забезпечення, які включають зовнішні (фактори макросередовища) та внутрішні (фактори мікросередовища). Серед зовнішніх факторів розвитку установ системи охорони родючості ґрунтів основними є рівень державного фінансування та особливості розподілу бюджетних коштів. До внутрішніх факторів інвестиційного забезпечення досліджуваної системи відносяться обсяг власних джерел інвестування та ефективність менеджменту в установах системи охорони родючості ґрунтів.

З метою поліпшення бюджетного фінансування установ системи охорони родючості ґрунтів необхідним є пошук дієвих джерел надходження бюджетних коштів на інвестиційний розвиток системи охорони родючості ґрунтів за рахунок таких заходів: запровадження платного обов'язкового проведення оцінки якості ґрунтів при зміні власника земельної ділянки або землекористувача, зокрема, при наданні ділянки в оренду та при її поверненні з оренди; підвищення розмірів штрафних санкцій за погіршення якості ґрунтів з урахуванням розмірів заподіяних збитків чи завданої шкоди відповідним природним ресурсам і навколишньому середовищу загалом, їх стягнення здійснювати в розрахунок на одиницю площі диференційовано до показників оцінки земель, оптимізації механізму плати за землю для концентрації на національному рівні частини коштів, що надходять від земельного податку, для здійснення заходів з охорони та збереження родючості сільськогосподарських угідь, а також збільшення розміру плати за землю.

Установи Центрдержродючості утримуються переважно за рахунок коштів Державного бюджету України. Але наразі існують

суттєві проблеми бюджетного фінансування установ системи охорони родючості ґрунтів: організаційно-інституційні, нормативно-правові та фінансові. Тому перспективи інвестиційного розвитку системи охорони родючості в цілому, і зокрема установ цієї системи пов'язані з необхідністю вдосконалення нормативно-правового регулювання питань збереження та підвищення родючості ґрунтів, створенням нового ефективного органу – Державної служби охорони ґрунтів, а також пошуком шляхів збільшення фінансування діяльності установ системи охорони родючості ґрунтів.

В умовах ринкової економіки стає можливим залучення в систему охорони родючості ґрунтів також коштів з недержавних джерел (насамперед за рахунок надання платних послуг). Особливо важливим стає цей шлях фінансування в умовах економічної кризи та дефіциту бюджетних коштів. Перспективним напрямом залучення коштів в установи системи охорони родючості ґрунтів є надання їм повноважень на здійснення обов'язкової платної оцінки якості ґрунтів на землях, що змінюють власника або землекористувача, обов'язкової експертизи якості сільськогосподарської продукції, якості добрив тощо. Перспективи збільшення власних інвестиційних ресурсів в установах системи охорони родючості ґрунтів пов'язані зі збільшенням обсягів платних послуг, які вже впроваджено нині, а також зі збільшенням переліку таких послуг. Прогностичні дані свідчать про те, що потреба в послугах центрів “Облдержродючості” буде зростати, оскільки все більше земельних ділянок стають об'єктами земельних відносин шляхом визнання за ними права власності, передачі права власності або права землекористування (орендні відносини). Відповідно до збільшення обсягів агрохімічних робіт, що здійснюються установами системи охорони родючості ґрунтів, зростатимуть і їх поточні та капітальні витрати. Звісно, частково ці витрати компенсуватимуться з державного бюджету, зокрема в межах державних програм “Агрохімічна паспортизація земель сільськогосподарського призначення” та “Дослідження і експериментальні розробки в системі агропромислового комплексу”.

Проведені розрахунки засвідчили, що загальна потреба в ресурсах на фінансування системи охорони родючості ґрунтів за рахунок бюджетних коштів може бути покрита лише на 7,7%. У найближчій перспективі навіть за умови щорічного зростання видатків за окремими державними програмами на 50% забезпеченість необхідного фінансування системи охорони родючості ґрунтів бюджетними коштами буде зменшуватися. Це свідчить про необхідність пошуку інших, небюджетних джерел фінансового

забезпечення системи охорони родючості ґрунтів, зокрема за рахунок розширення переліку платних послуг в мережі установ системи охорони родючості ґрунтів.

Також перспективи залучення недержавних коштів в установи системи охорони родючості ґрунтів пов'язані з підвищенням ефективності менеджменту цих установ. В умовах ринкової економіки та дефіциту бюджетних коштів в установах системи охорони родючості ґрунтів доцільною є побудова системи управління на основі маркетингового підходу. Таким чином, до внутрішньої структури регіональних центрів «Облдержродючість» доцільно включити маркетинговий відділ, виділити сектор консультативної роботи з клієнтами та передбачити посаду інспектора з дотримання проведення агрохімічної паспортизації. При цьому особливо важлива роль у залученні недержавних коштів в установи системи охорони родючості ґрунтів має належати маркетинговому відділу, який забезпечує поширення інформації про діяльність «Центрдержродючість» та центрів «Облдержродючість» (в т.ч. й про надання широкого спектру платних послуг); сприяє створенню позитивного іміджу установ системи охорони родючості ґрунтів, а також мотивації потенційних споживачів послуг досліджуваних установ.